De Libertaire Opvoeding.

VOORDRACHT

— VAN —

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

(Gehouden te Parijs in het jaar 1899.)

L. DE BOER,
AMSTERDAM.

De libertaire Opvoeding.

„Met een volwassen geslacht is nooit veel te beginnen noch in dingen van politieken of van verstandelijken aard, noch in dingen van smaak, noch in die van karakter. Weest daarom verstandig en begint met de scholen en het zal gelukken."

Zoo sprak de groote kenner van het menschelijk hart, Goethe, en hij heeft gelijk. De Jesuïten, die de menschelijke natuur en vooral den zwakken kant ervan bestudeerd hebben — en daar in zit het geheele geheim van hun invloed — zeggen altijd: „geeft ons de kinderen", want zij weten wie de kinderen heeft, meester is van de toekomst.

Met de kinderen moet men dus beginnen. Best! Maar ziehier de groote moeilijkheid: wie moet beginnen met de kinderen? Het volwassen geslacht dat niet deugt? Wat kan men dan verwachten van zoo'n onderneming? Onderstelt dat iemand afwijkende denkbeelden heeft. Denkt gij dat men hem de opvoeding zal toevertrouwen? Zeker niet. Elkeen vreest hem en rondom hem wordt een kordon getrokken evenals om besmet vee. De kinderen hooren zeggen dat hij een slecht mensch of een gek is met gevaarlijke theoriën, in elk geval iemand dien men vermijden moet. Zelfs al zijn zijn denkbeelden duizendmaal logischer en verstandiger dan de gewone, men zou hem alle mogelijkheid ontnemen om met de kinderen te beginnen.

De verbazende invloed van de opvoeding op de vorming van den mensch is in 't algemeen bekend en erkend, maar niettemin wordt zij verwaarloosd. Hoe zou het anders mogelijk zijn dat er zoo weinig eenheid was in de opvoeding? Ik zeg *opvoeding*, maar ik vraag u: hoevelen van ons hebben in de werkelijke beteekenis van het woord een opvoeding gehad? Eén op de tien? Eén op de honderd? Eén op de duizend? Ziet rondom u en vraagt u zelven eens af of de groote meerderheid zich niet gedraagt alsof zij bestond uit wilden en hoe weinig menschen in hun gedrag het bewijs leveren dat zij opvoeding hebben gehad. Ja, hoe groot is het aantal van hen die weten, die begrijpen wat opvoeding zeggen wil? Men leert alles, behalve de kunst van opvoeden. Als twee jonge menschen samen gaan leven, dan is het reeds wel als zij iets weten van de kunst van huishouden, maar vraag eens aan dien toekomstigen vader of moeder of zij ooit een boek over opvoeding gelezen hebben, wat hun denkbeelden over opvoeding zijn en gij zult verwonderd staan te kijken. Spoedig hebben zij kinderen en dan is de vorming van een mensch in handen van lieden, die geheel onkundig zijn aangaande de taak die zij te vervullen hebben.

De opvoeding van een mensch — maar weet ge wel dat dit de moeilijkste taak van alles is en toch er bestaan zeer weinig dingen waarvoor de menschen zich zoo weinig moeite geven.

Opvoeding, maar wat is dat? Het Latijnsche woord *educatio* zegt het goed. Het is samengesteld uit twee woorden, te weten: *e* uit en *ducere* trekken. Het wil dus zeggen uittrekken, dus het inwendige uit den mensch trekken. In het Duitsch heeft men hetzelfde woord: *Erziehung*, samengesteld uit *er* en *ziehen*. Het is dus iets van buiten naar binnen trekken en niet omgekeerd iets van buiten naar binnen brengen.

Ook het woord *ontwikkeling* is goedgekozen. Het is gevormd uit de twee woorden *ont* en *wikkelen*, d. w. z. een ding wikkelen in iets en ontwikkelen is dus het loswikkelen, het wegnemen van hetgeen erom zit, zoodat het voorwerp zich toont zooals het is.

Wat het kind noodig heeft voor zijn opvoeding, is niets anders dan wat de plant vraagt voor zijn ontwikkeling, zijn groei: *lucht, licht, voeding*. De opvoeding bestaat dus niet uitwendig er iets in te brengen, maar integendeel om eruit te halen wat er in kiem inzit.

Rousseau drukt het zeer juist uit, wanneer hij in zijn Emile zegt: „wij worden zwak geboren, wij hebben kracht noodig: wij worden geboren ontdaan van alles, wij hebben hulp noodig, wij worden dom geboren, wij hebben oordeel noodig. Al wat wij niet hebben bij onze geboorte en waaraan wij groot zijnde behoefte hebben, wordt ons gegeven door de opvoeding. Die opvoeding wordt ons gegeven òf door de natuur òf door de menschen òf door de dingen. De innerlijke ontwikkeling van onze eigenschappen en organen is de opvoeding der natuur: het gebruik dat men ons leert maken van die ontwikkeling is de opvoeding der menschen: en de verkrijging van onze eigen ondervinding aangaande de dingen die op ons werken is de opvoeding".

Deze indeeling is zeer juist, maar wanneer hij zijn boek begint met de woorden: „alles is goed, wat komt uit de handen van den schepper der dingen: alles ontaardt in de handen van den mensch", dan zijn wij dat geheel oneens met hem. Ten eerste kunnen wij niet zeggen dat *alles goed is*, ten tweede kennen wij geen schepper der dingen en nog minder een schepper met handen, die evenals een bekwaam werkman alles maakt naar een model; ten derde, waarom moet men zeggen dat alles ontaardt? Wat is ontaarden? Wat is dat ook voor een schepper, wiens werk bedorven kan worden door de menschen? Maar is de mensch ook niet een voortbrengsel zijner handen? Dus dan bederft het eene zijner voortbrengselen het andere! Welk een kwakzalver, welk een knoeier, die schepper der dingen!

Men vergeet veelal dat de mensch ook een deel is van de natuur, dat hij niet staat tegenover de natuur, maar midden in de natuur waarvan hij een deel uitmaakt. En wie onzer kan zeggen wat goed is? Wij kunnen zeggen wat aangenaam of schadelijk voor ons is, maar wij zijn niet de geheele natuur. De luis b. v. is voor ons zeer onaangenaam, maar hebben wij het recht om te zeggen dat het niet goed is dat

hij bestaat? Wij vergeten dat van het standpunt van den luis de menschen zeer schadelijke dieren voor hem zijn en dat deze hetzelfde recht heeft ons ongedierte te noemen, als wij om hem dien naam te geven.

Toch schuilt er een goed deel waarheid in deze woorden van Rousseau: onze opvoeding bestaat niet daarin om de natuur te leiden, maar om haar te doen ontaarden. Men tracht niet de onafhankelijkheid, de spontaneïteit te wekken, men heeft geen ander doel dan van zijn kinderen te maken de tweede editie van zichzelf. En deze tweede editie is lang niet altijd een herziene en verbeterde.

De opvoeding door de natuur hangt niet van ons af, maar wat men van de menschen kan eischen, dat is, dat zij door hun tusschenkomst geen beletselen opwerpen bij de opvoeding. Het is daarmede hetzelfde als met de opvoeding door de dingen: zij is het produkt van het midden waarin men verkeert en het staat niet in de macht der vaders dit midden te kiezen.

Maar de opvoeding door de menschen — dat is onze zaak. Wat de mensch moet leeren, dat is te leven. Dat verwondert u misschien, want gij zult zeggen: maar wij leven toch! Neen eigenlijk niet, althans wat de groote meerderheid betreft, wij leven niet, wij leiden een plantenleven, van 's ochtends tot 's avonds werken wij om zooveel te vergaren als ongeveer noodig is om de maag te vullen, dan slapen wij om onze krachten te herstellen en om nieuwe krachten op te doen om morgen ons werk te kunnen hervatten en zoo gaat het steeds door tot de dood komt en ons wegneemt. Ik vraag u: is dat *leven*? Leven beteekent toch al zijn hoedanigheden ontwikkelen, al zijn bekwaamheden verwezenlijken, niet alleen voor zich maar ook voor anderen. Het is daarvoor onontbeerlijk om te weten wat het zeggen wil mensch te zijn.

De dichter zong:

Geloof mij, mensch te zijn, moet gij zoo laag niet schatten,
Het heet: geduldig zijn, rechtvaardig, flink en sterk;
't Heet: elke ed'le zaak kloekmoedig aan te vatten
Zijn leven en zijn ziel te wijden aan een werk.

't Heet: al zijn krachten aan den zwakken broeder wijden,
Te lijden met hem mee, te deelen in zijn smart,
Met onbezweken moed voor de verdrukten strijden,
d' Onterfden al te zaâm te dragen in zijn hart.
(Mevr. de Pressensé.)

Om mensch te zijn is de noodzakelijke voorwaarde: **vrije studie en vrije uitoefening van al onze organen.**

In een Middelbare school voor meisjes nam men uit het program de gezondheidsleer weg, onder voorwendsel dat meisjes niets te maken hebben met dezen tak van wetenschap. Welk een ongerijmdheid! De vrouw, bestemd om bestuurster te worden van een huishouding, zou niets te maken hebben met de gezondheidsleer! De vrouw, die onder haar werk-

heden heeft de zorg voor de keuken, de wasch, de kleeding — en deze dingen hebben een groot belang voor de gezondheid van den mensch — zou niets te maken hebben met de gezondheidsleer! En weldra moeder zal zij in handen hebben het leven van haar kind en men durft te zeggen dat zij niets heeft uit te staan met de gezondheidsleer! De liefde is een groote weldoenster, maar gij weet dat de liefde blind is en als zij niet wordt voorgelicht door de rede, kan zij veel kwaad veroorzaken.

Een goede en gezonde voeding — ziedaar de eerste voorwaarde voor de gezondheid, want het kleine hulpbehoevende wezentje dat men mensch noemt, is vóór alle dingen een wezen met zintuigen. De eerste leugens, waardoor men de kinderen voorbereidt om later grootere te slikken, zijn het inbakeren, kleeden, wiegen en de vrees voor den boeman. De grootste lof van sommige moeders is deze: „het kind is zoo zoet dat men het niet hoort, het is precies alsof ik geen kind heb." Dus een kind dat doet alsof het er niet is — ziedaar het ideaal, het modelkind!

Maar dan wordt het verreweg overtroffen door de pop, want die hoort men nooit.

Het lichaam zelf moet niet geoefend worden in vrijheid. Verbod aan de longen om te leeren werken, want het is eigenlijk stout van 't kind om te schreeuwen. Het schudden der hersenen en de onbewegelijkheid onzer longen, ziedaar de twee oorzaken waarvan wij zoo weinig begrijpen en waarom wij de dingen zoo onvolledig weergeven.

Het is weer Rousseau, die ons den weg wijst als hij zegt: „de mensch wordt geboren, leeft en sterft als in slavernij: bij zijn geboorte speldt men het in een pak: bij zijn dood stopt men het in een doodkist, zoolang hij de menschelijke gedaante behoudt, is hij geketend aan onze instellingen." En laat het ons vrijelijk zeggen: al onze wijsheid bestaat in slaafsche vooroordeelen, al onze gebruiken zijn slechts onderwerping, overlast en dwang. Ik vraag u of het niet wreed is, den pas geborene met een last van vooroordeelen te beladen, waardoor de reis door het leven, die al zoo moeilijk is, nog moeilijker wordt? En de macht der gewoonten, gebruiken en zeden is tienmaal tirannieker dan die der wetten. Hoe stom, hoe wreed een wet ook is, de zeden zijn nog stommer en wreeder. Voegen wij hierbij dat wij tezamen een groot aantal misdaden begaan, waarvoor elk zich in het bizonder zou geschaamd hebben. En wij laten ze dag aan dag bestaan en overal zonder protest. De geheele wijsbegeerte, de geheele levenswijsheid kan voor 99 honderdsten worden samengevat in het woordenboek: zoo hebben onze vaders gedacht en gedaan, wij moeten denken en doen zooals zij; iedereen rondom ons denkt en handelt aldus, waarom zouden wij anders denken en handelen dan iedereen?

O, welk een som van domheden en misdaden kan men begaan in naam van meneer Iedereen! Men heeft bijna het recht

om te zeggen dat het menschelijk geslacht geen heftiger vijand heeft dan die Iedereen, achter wien elkeen alle misdaden die hij begaan heeft verbergt.

En dat reeds van jongsaan. Het beginsel van het gezag beheerscht alles. Dat begint in het ouderlijke huis, wordt voortgezet in de school, dan op de werkplaats en eindelijk in den militairen dienst en dit beginsel vervolgt ons tot aan het graf.

Eerst het gezag der ouders. Kent gij grooter tirannie dan die der ouders tegenover hun kinderen? Het is het recht van den sterkste in zijn meest willekeurigen vorm, omdat het zonder eenige kontrôle is. Als een kind vragen doet, dan antwoordt men het dikwijls: *een kind mag niet alles weten*. Vraagt hij een opheldering als hij toeluistert bij een gesprek, dan zegt men: *een kind moet zwijgen en luisteren*. Als het iets uit zichzelf doet, wat den ouders niet bevalt, dan heet het: *bemoei u met uw eigen zaken en niet hiermede*. Het kind mag niets zeggen, niets vragen, niets doen... zonder permissie. Als het zegt: *ik wil*, dan antwoordt men het: *een kind heeft niets te willen*. Men onderdrukt zijn wil, men doodt zijn individualiteit. Zijn gedachten, zijn woorden, zijn daden, alles moet gevormd worden naar die zijner ouders. Hij mag alles zijn behalve zichzelf; en het eerste grondbeginsel van elke opvoeding moet zijn, dat *het kind kind is*.

En de taak van verstandige ouders is zichzelven overbodig te maken, zoodat de kinderen op zekeren leeftijd gekomen onafhankelijk zijn en hun eigen vleugels kunnen uitslaan.

Het gezag der ouders berust op niets. De kinderen hebben ons niet gevraagd geboren te worden en wij matigen ons door het feit van hun geboorte het recht aan hun meester te zijn. Het is wel opmerkelijk dat in de tien geboden van Mozes wel wordt gezegd: kind, eer uw ouders, maar niet: ouders, eert uw kinderen. Is het dan voor ons een plicht om onze ouders te eeren, als zij geen eer verdienen? Wat mij aangaat, ik meen van plichten gesproken, dat zeer zeker de ouders de plicht hebben voor de kinderen te zorgen, maar dat de plicht voor kinderen om voor hun ouders te zorgen, in twijfel kan worden getrokken. En als een kind ons zegt: „waarom hebt ge mij in de wereld gebracht? Ik heb u niet gevraagd om ter wereld te komen", wat kunnen de ouders dan antwoorden?

Ik heb ook altijd opgemerkt — misschien zal het u paradoxaal toeschijnen, maar denk er eens over — dat de ouders de slechtste opvoeders zijn van hun kinderen. Ik heb zelfs menschen gekend die uitstekende opvoeders waren voor de kinderen van anderen, maar die hun eigen kinderen op schromelijke wijze bedierven.

Bij het ouderlijke gezag voegt zich later het gezag van den schoolmeester en ook daar is het beginsel hetzelfde: „Gehoorzaam en blijf stil". Stelt u het kind voor op dien leeftijd, zoo vol leven en energie, dat gedwongen wordt stil te blijven gedurende geheele uren! Gij hebt zeker het uitgaan van een school wel eens bijgewoond. Wat een beweging! Wat 'n vreugde!

Wat 'n leven! Altijd kwam de vergelijking bij mij op met een troep dieren, die gewoonlijk opgesloten zitten in een hok en die men op een gegeven oogenblik loslaat. Het is wel niet vleiend om de school te vergelijken bij een beestenhok, maar ik vraag u of die vergelijking niet juist is?

School en vrijheid! Kunnen die twee woorden met elkaar in overeenstemming worden gebracht? O wij voelen wel dat de school niet is wat zij wezen moet en toch welk verschil tusschen de oude school mijner jeugd en de hedendaagsche! Ik meen te hebben opgemerkt dat de tegenzin der kinderen om naar school te gaan veel minder is dan vroeger.

Wij leven in een tijd van overgang, waarvan wij met den leekedichter zeggen dat wij hopen, dat hij gauw achter ons ligt. Hier en daar ziet men reeds nieuwe banen geopend worden. De school van Roches van Edmond Demolins, de school van Cempuis, gesticht door Robin, de school van Yasna Poliana van Tolstoï, waarin de leerling zijn eigen meester is. Tolstoï zegt zoo juist: „wij kunnen ons niet ontdoen van het oude vooroordeel dat wil dat de school beschouwd wordt als een kompagnie soldaten, dat vandaag door dezen en morgen door een anderen onderofficier wordt gekommandeerd." Voor den schoolmeester, die op vrijheid gesteld is, heeft elke leerling zijn bizondere persoonlijkheid, zijn persoonlijken smaak, die waard is in aanmerking te worden genomen. Zonder die vrijheid, zonder die schijnbare wanorde, die zoo vreemd wordt gevonden en in 't algemeen onmogelijk in de uitvoering wordt geacht, zouden wij geen vijf methodes hebben om te leeren lezen. Wij zouden er ons zelf niet van kunnen bedienen of ze wijzigen naar den wensch der kinderen; wij zouden de merkwaardige resultaten niet kunnen verkrijgen, die wij in de laatste tijden verkregen hebben in de kunst van lezen.

Rousseau zegt dat het lezen de nachtmerrie is der kinderen. Dat was vroeger misschien zoo, maar naar hetgeen ik gezien heb in onze scholen met de moderne methode, is dit niet meer het geval en ik was zeer verrast toen ik in een artikel van mijn jeugdigen vriend Henri Roorda [1]) in de *Humanité Nouvelle* — hij is leeraar in een school, maar in een middelbare — zag dat hij het eens was met Rousseau en dat naar zijn meening het kind niet moet leeren lezen vóór zijn tiende of elfde jaar. Mijn ervaring heeft mij geleerd dat als regel het kind van zes of zeven jaar wenscht te leeren lezen en hij maakt tegenwoordig zulke snelle vorderingen dat hij gelukkig is het zoo gauw te kunnen.

Het minste wat men van de school kan eischen is dat zij er zich op toelegt het intellektueele en fysieke leven van het kind niet te belemmeren en de meester moet zijn best doen om den leerling in blijdschap te doen genieten van het leven.

[1]) Deze is de zoon van wijlen onzen vriend Roorda van Eisinga, den niet eervol ontslagen ingenieur, die leeraar is te Lausanne. Hij schreef een heel frisch en mooi artikel, waardig om in zijn geheel vertaald te worden, onder den titel: „L'école et l'apprentissage de la docilité".

Men heeft veel veranderingen, veel verbeteringen aangebracht, maar de meester kan niet doen wat hij wil. En het is zonder twijfel waar, dat de meester die op de prachtige lente- en zomerdagen, zelfs op mooie herfst- en winterdagen tot zijn leerlingen zegt: laat ons de dagtaak van heden beginnen, in plaats van te zeggen: laat ons naar buiten gaan wandelen in den zonneschijn, een pedagogische fout, zoo al niet een misdaad begaat tegenover de jeugd [1]).

Is de volgende overdenking van Rousseau ons niet als uit het hart gegrepen: „onze eerste leermeesters in de wijsbegeerte zijn onze voeten, onze handen, onze oogen. Boeken te stellen in plaats van deze dat is niet ons leeren redeneeren, dat is ons leeren veel te gelooven en nooit iets te weten. Het goede lichaamsgestel maakt de werking van den geest gemakkelijk en zeker." Ongetwijfeld is de studie der natuur het beste middel voor vrije studie. Want het bestaan liegt niet. Wie de wetten van het bestaan bestudeert, hij doodt de vooroordeelen met de grootste zekerheid. Wat de Latijnen zeggen: rerum cognoscere causas, de oorzaken der dingen kennen, dat is het veiligste middel om de schipbreuk te vermijden op de klippen van bijgeloof en domheid. Twee Fransche spreekwoorden verdienen hier vermelding omdat men in de opvoeding alles moet vermijden wat vooroordeelen verbreidt of onderhoudt, want deze zijn de grootste belemmeringen bij de oefening van het denken en om tot waarheid te komen. Het eerste is het woord van Rochefoucauld, „*het verlangen om bekwaam te schijnen, belet dikwijls het te worden*". De schijn bedriegt en is de vijand van alle degelijke kennis. Het tweede is. „*dat twijfelt aan niets.*" Het gemis aan twijfel is een onfeilbaar middel om ooit iets te weten. „Wie niet vertrekt, kan niet aankomen. Wie niet zich inspant, kan niets bereiken. Wie niet zoekt, zal niet vinden."

Dat twijfelt aan niets, dat wil zeggen: hij is een aanmatigende domoor; erger nog hij is veroordeeld zijn heele leven lang dom te blijven omdat hij den weg tot onderzoek verspert. De ware geleerden twijfelen aan alles, onderzoeken alles en het verbod om te twijfelen is het beste middel om het vrije onderzoek te dooden, want het dwingt ons blindelings af te gaan op de woorden van anderen, hetzij van ouders, hetzij van den onderwijzer. De waarschuwing: Verboden toegang, is altijd een beletsel voor de waarheid en de groote vijand van de vorderingen van het menschelijk geslacht is het gebod: „gij zult niet twijfelen." Hoe kan men het betere bereiken, als men

[1]) De onderwijzers als beroepsmenschen staan de meeste hervormingen in het onderwijs het sterkst in den weg. De natuurlijke gemakzucht dient den mensch en als het onderwijs eenmaal aan het rollen is volgens een bepaalde sleur, dan ziet men er tegen op, om daarmede te breken en een nieuwen weg te bewandelen. Overigens de onderwijzer is ambtenaar en nergens heeft men nog gezien dat ambtenaren dragers waren van den vooruitgang. Het eigen initiatief van den onderwijzer wordt geknot en zoo gaat de lust eraf. Dit is de reden waarom van de onderwijzers zeer weinig sympathie te wachten is voor de libertaire school, integendeel door hen zal ze het vinnigst bestreden worden.

niet begint ontevreden te zijn met hetgeen men heeft? Het zijn niet de tevreden menschen, degenen die het voetspoor der gewoonte volgen, die de wereld zullen vooruitbrengen. Integendeel de ontevredenen die nieuwe wegen zoeken; de ketters waren en zijn nog het zout der maatschappij, waardoor zout wordt gegeven aan alles, overeenkomstig het zoo juiste woord van den Leekedichter:

De ketterij die, zegt men, stinkt —
Een woord dat niet welluidend klinkt!
Doch ik voor mij,
Houd Ketterij
Juist voor het zout der maatschappij,
Die, zonder haar, lang waar' ten roof
Van Heerschzucht, Domheid, Bijgeloof.
Slechts, waar ze onzeedlijk wordt, daar is
Ze mij een stinkende Ergernis!

Niet het gezag van den heiligen Die en Die, van den geleerde Zus en Zoo, van de overlevering van gisteren, van de wijsheid van de geheele wereld, maar het goed recht van den twijfel moet erkend worden als de noodzakelijke voorwaarde van den vooruitgang, van de intellektueele oefening van den scholier en overal waar deze weg is versperd, wordt de school een belemmering voor het vrije onderzoek, voor de waarheid. En de weg van het kind is vol van zulke belemmeringen.

„Dat zegt men niet"... „Dat doet men niet"... „Dat vraagt men niet" — ziedaar de woorden die het kind elk oogenblik te hooren krijgt en zoo dooft men de ontwikkeling van de persoonlijkheid en rijgt men de jeugd in het korset der mode, der overlevering, der gewoonte, der openbare meening die veelal vooraf door de overheid wordt klaar gemaakt.

Vóór en boven alle dingen moet men voor het kind proklameeren het recht om te denken, om zich vrij uit te spreken, om te twijfelen, om zijn eigen meening te hebben en ook om in verzet te komen. Dat moet het wetboek van de rechten van het kind zijn en als de libertaire school geen ander resultaat had dan het proklameeren van die rechten in de opvoeding, dan deze overal te doen erkennen, dan zou zij reeds een uitnemend werk gedaan hebben.

Hoe treurig is het als iemand op de aanmoediging: wees uzelf, ten antwoord krijgt: Onmogelijk, want hij is niemand! En ik vraag u met allen ernst van hoeveel menschen wel in waarheid gezegd kan worden dat zij iemand zijn en zich als zoodanig toonen?

Daarom moet de opvoeding geïndividualiseerd worden in den zin der vrijheid. Men moet zich wel wachten voor de dressuur van het karakter, van den geest, van het hart en het doel wat nagejaagd moet worden, moet geen ander zijn dat het verkrijgen der vrijheid. De eeredienst van de *vrijheid voor elkeen en voor allen, van de rechtvaardigheid*, niet in juridischen maar in menschelijken zin, *van de rede*, niet in theologischen noch in

metafysischen zin maar als wetenschap en arbeid, zoowel handen- als geestesarbeid — dat is de grondslag van alle waardigheid en recht voor allen.

Indien ik er den tijd toe had, dan zou ik u de hymne der vrijheid voorlezen, die Bakunine zoo schoon heeft gezongen in God en de Staat en wij zouden kracht putten uit zijn woorden: „ik ben niet waarlijk vrij tenzij alle wezens die mij omringen, mannen zoowel als vrouwen, gelijkelijk vrij zijn. De vrijheid van anderen wel verre van een beperking of de ontkenning mijner vrijheid te zijn, is er integendeel de noodzakelijke voorwaarde en bevestiging van. Ik word niet waarlijk vrij tenzij door de vrijheid van anderen, zoodat hoe talrijker het aantal vrije menschen dat mij omringt en hoe breeder en dieper hun vrijheid is, hoe uitgebreider, dieper en breeder mijn vrijheid wordt. Het is daarentegen de slavernij der menschen die een belemmering vormt aan mijn vrijheid of wat op het zelfde neerkomt, hun dierlijkheid is een ontkenning van mijn menschelijkheid, omdat nog eens ik niet waarlijk vrij kan zijn dan tenzij mijn vrijheid, of wat hetzelfde zeggen wil mijn waardigheid als mensch, mijn menschelijk recht, dat bestaat in het niet gehoorzamen aan eenig ander mensch en het bepalen mijner daden alleen door mijn eigen overtuiging, gelijkelijk vrij overdacht door het geweten van allen, bevestigd wordt door de goedkeuring van iedereen. Mijn persoonlijke vrijheid, aldus bevestigd door de vrijheid van iedereen, strekt zich tot het oneindige uit". Ik moet hier mijn aanhaling afbreken, ofschoon de wensch om haar voort te zetten, mij niet ontbreekt.

Wij zondigen ongetwijfeld allen tegen de vrijheid, want het komt mij voor dat elk onzer in zich het duiveltje van het gezag heeft, want van het oogenblik dat wij eenige macht bezitten, maken wij er misbruik van door groote of kleine tirannen te worden naar gelang van de omstandigheden. Maar reeds voelen wij ons verhevener en beter zoodra wij den invloed ondervinden van dit Hoogelied der vrijheid, deze heerlijke hymne der vrijheid.

Laat de kinderen vrij — vrij zijn is de begeerte van elk wezen in de natuur — want het kind leert denken, vergelijken, oordeelen, handelen door zichzelf. Ontwikkelen dat wil zeggen het wegnemen van de inwikkeling van het Ik, zoodat het zich in al zijn omvang kan ontplooien — ziedaar onze taak. En wanneer wij letten op het werk van vele opvoeders, dan krijgen wij lust om met de Engelschen te roepen: Hands off! Afblijven! want gij bederft door uw bemoeiïngen de kinderen.

Het gebrek aan aantrekkelijkheid bij den arbeid komt dikwijls bij het kind voort uit den dwang waaraan het is onderworpen, men dringt het een intellektueel voedsel op dat het niet vraagt. Als de maag een voedsel niet kan verdragen en men geeft het toch tegen zijn wil in, dan wordt het kind ziek. Meent gij niet dat als men aan den geest een voedsel geeft, waarnaar deze niet vraagt, de geest ook ziek zal worden? Ik geloof niet aan luiheid bij kinderen, ik heb nooit een normaal

en gezond kind gezien dat lui was. En dit is zoo waar dat als het kind niets te doen heeft, het kwaad gaat doen, want hij kan niet zonder iets te doen. Wij, volwassenen, zijn het die de kinderen lui maken. Men zoekt altijd de schuld bij het kind en men vindt haar altijd bij den opvoeder. Waarom zouden wij de kinderen dwingen dingen op te nemen die hen niet interresseeren? Wekt de belangstelling op bij het kind en het zal u vragen om te vertellen.

De scholen zijn inrichtingen waar men de kinderen dwingt zich te interesseeren voor dingen die hun niet aangaan. Het gevolg daarvan is dat men bij hen voor altijd de belangstelling doodt. Men moet leeren denken; en dikwijls dooft een voorbarig onderricht het verstand, b. v. door het te geven op een leeftijd waarop het kind er nog niet rijp voor is. Men moedigt de kunst van zwemmen niet aan door de eieren in het water te werpen. Deze moeten eerst uitgebroed worden. Welnu, de getrouwe *couveuse*, de natuur, belast zich met het broeien. De indrukken hebben ook tijd noodig om verwerkt te worden. En de kindsheid is het tijdstip des levens gedurende hetwelk de grootste massa indrukken bij het kind worden verwekt. Er zijn er zooveel dat het ze niet allen kan verwerken en in elk geval men moet ze den tijd laten ter bewerking. De verdorde vruchten van het onderwijs zijn dikwijls te wijten aan het veronachtzamen dezer opmerkingen.

In ons land heeft een wijsgeer geleefd, wiens naam u zeker wel bekend is, want in het Supplément littéraire der *Temps Nouveaux* hebben meermalen vertaalde stukken van hem gestaan, bovenal zijn onsterfelijke sprookjes van het gezag, die bewaard verdienen te worden als het gulden boek voor alle anti-gezagsmenschen. Ik bedoel Multatuli [1]) — dit pseudoniem wil zeggen: Ik heb veel geleden — en deze gaf een voordracht over Vrije Studie en als hij een bepaling zoekt — en de kunst van bepalen is een der meest noodzakelijke! — zegt hij: „vrije studie is het onbelemmerd streven naar waarheid of de absentie van belemmering in het nasporen van de waarheid."

En dan onderscheidt hij bovenal drie belemmeringen, die het slagen in den weg staan:

ten eerste: het opdringen van 'n vóóroordeel;
ten tweede: het beletten van onderzoek;
ten derde: ongeschiktheid van den onderzoekenden persoon.

Verder noemt hij er nog anderen:

ten eerste: verkeerd lezen of onjuist verstaan;
ten tweede: officieele verdraaiïng van de waarheid;
ten derde: zweren bij de woorden des meesters.

Hij herinnert hier aan Pythagoras en de konklusie van zijn leerlingen bij elke redeneering: hij (de meester) heeft het gezegd. En hij keurt dit af in Pythagoras en meent dat deze z'n jongeren dien vloek had moeten afleeren.

[1]) Later verscheen een Fransche bloemlezing uit de werken van Multatuli, samengesteld door Alexander Cohen.
Men bedenke dat deze voordracht gehouden is voor een Fransch publiek te Parijs.

Verder:

ten vierde: het belang dat velen hebben in het handhaven van voordeel-aanbrengende leugens;

ten vijfde: de zonderlinge meening dat Vrije Studie zou bestaan òf in 'n liederlijk niets doen, òf in het versmaden van regel en inspanning, alsof de Natuur hare schatten verspilde aan beschonkenen, droomers en leegloopers;

ten zesde: het verwaarloozen der gelegenheid om door anderen opmerkzaam te worden gemaakt op de waarheid;

ten zevende: het uitsluitend gehoor geven aan stemmen, die van ééne zijde komen met verwaarloozing van het: hoor ook de andere zijde;

ten achtste: het te veel waarde hechten aan korte, schijnbaar krachtige gezegden;

ten negende: twijfel*ziekte*, vooral niet te verwarren met geoorloofden en plichtmatigen twijfel, 'n ziekte die niet na twijfel, door onderzoek, tot weten, maar *van* weten, *zonder* onderzoek, tot *niets* leidt;

ten tiende: de strijd tegen stoffelijk gebrek, want de meest volhardende strijder gaat onder, als hij het grootste deel van z'n tijd en geestkracht moet wijden aan het oplossen van het probleem: hoe hij strijdende in het leven blijven zal. Beseft men niet, hoe

de gloed van hooger geestdrift wordt gedoofd
Als 't leven slechts één kamp is met het lage
En uitgesteld bezwijken hoogste prijs.

Zeker, is het niet gemakkelijk om zich te ontdoen van ingeroeste vooroordeelen, want elk nieuw geslacht vindt aan zijn wieg heel een wereld van denkbeelden, inbeeldingen en gevoelens die het als een erfdeel van vervlogen eeuwen ontvangt en wij weten bij ondervinding hoe smartelijk die voortdurende strijd is tegen godsdienstige, politieke en sociale vooroordeelen. Maar besparen wij dezen zooveel mogelijk aan onze kinderen opdat de strijd voor hen niet zoo pijnlijk, niet zoo moeilijk is als voor ons. Zorgen wij dat elk geslacht wat verder kome dan wij: leenen wij volgaarne onze schouders opdat de jeugd erop klimme en een ruimer blik krijge dan wij hebben, die op den platten grond staan.

Rousseau zeide: „de eenige gewoonte die men het kind moet leeren is om er geen te hebben". De stelregel is goed evenals het ideaal dat hem oproept, maar in de praktijk is hij onuitvoerbaar, want wij zijn allen gewoontedieren. En natuurlijk! De mensch houdt van zijn gemak en het is veel gemakkelijker te laten denken en handelen dan om zelf te denken en te handelen. De katholieke kerk heeft het goed begrepen en speculeerende op de zwakheden van den mensch denkt zij voor allen en als men haar laat begaan, handelt zij voor allen. Wat de kerk niet doet, dat doet de staat en onder de voogdijschap van papa den staat en mama de kerk zucht de menschheid zonder te kunnen komen tot onafhankelijkheid en vrijheid.

Hoe goed kent de kerk den mensch en vooral zijn zwakke zijden. Men beklaagt zich over de Jesuïten en over hun in-

vloed op de wereld, maar men vergist zich als men meent dat de Jesuïten de menschen tot huichelaars maken, integendeel het is de menschelijke huichelarij die maakt dat de Jesuïten een geschikt terrein vinden voor hun werken. Als de menschen niet zoo'n neiging hadden tot huichelen, wat zouden de Jesuïten dan vermogen?

Evenzoo gaat het met tirannen. Het zijn niet de tirannen die een volk tot slaven maken, integendeel de slaafsche geest der volkeren maakt de tirannie mogelijk. Laat ons niet vergeten dat de tiran altijd hooger staat dan anderen, want anders zou hij geen tiran zijn. Het is gemakkelijk te schelden op tirannen, maar laat ons schelden op ons zelven, omdat onze lafheid, onze onverschilligheid de tirannen mogelijk maken. De fout ligt in ons en niet altijd in anderen, want meent gij soms dat een vrij volk een tiran zou dulden gedurende een week, gedurende een enkelen dag? Onze slaafsheid, onze gedweeheid schenkt ons tirannen.

Eigenlijk gezegd kunnen wij geen medelijden hebben met de volkeren, die het juk der tirannie dragen, want zij verdienen geen ander lot. Een volk heeft het lot te dragen dat het verdient en als de tiran karakter bezit, zal hij de grootste minachting gevoelen voor het volk, dat zoo laf en zoo laag staat om zijn heerschappij te dulden.

Laat ons beginnen met de kinderen. In plaats van het gevoel van vrijheid, dat gemeen is aan alle wezens, te onderdrukken, moeten wij het aanmoedigen. Laat ons vooral niet alle vrijheid bannen uit de opvoeding, uit de school of waar ook elders. De meester of liever de gids van het kind zal geen les geven aan zijn leerlingen in den eigenlijken zin van het woord, zijn tusschenkomst zal geen ander doel hebben dan om de omstandigheden zoo te maken dat zij de opmerkingen van het kind vergemakkelijken of om op te passen voor eenige vragen dat het niet verdwaalt.

Roorda zegt: „het kind zal het leven van dier en plant slechts langzaam leeren kennen, men zal het de rekenkunde, de meetkunst, de natuurkunde, de kosmografie, kortom de aarde en alle dingen die het erop ziet leeren ontdekken. Met viermaal minder lessen zou men door het wegnemen van de monsterachtige nietigheden die op de schoolprogramma's staan, aan den leerling een voldoend onderwijs kunnen geven zoodat het zich dan zelf zou kunnen onderwijzen. Dit onderwijs zou onvolledig zijn, want de leerlingen die een volledig onderwijs hebben genoten, „weten hun geschiedenis op hun duimpje." Laat het kind vrijelijk zijn werk uitkiezen." Hij haalt als voorbeeld dit gesprek aan, sinds eeuwen gewisseld tusschen den pedagoog en het kind. Het kind komt vroolijk aanstormen met zijn oneerbiedige nieuwsgierigheid.

Pedagoog. Wat vraagt het kind? Tot mij moet het zich wenden.

Kind. Meneer. . . .

Pedagoog. Zwijg, raak dat niet aan. Ik raad wat gij wilt. Gij wilt het schoone zien. Ik heb alles voor u klaar gemaakt; kijk

eens in dit doosje. Daar ziet gij het schoone.... Maar wat doet ge? Kijk niet uit het venster. Kom hier ... En wat zeg je ervan? ... Aardig niet waar?

Kind. Meneer...

Pedagoog. Zwijg, zeg maar niets. Ik weet wat noodig is voor u. Gij wilt het ware kennen. Dat heb ik ook klaar gemaakt. Neem dit boekje, de waarheid staat erin geschreven.

Kind. Meneer....

Pedagoog. Zwijg, ja, ja, ik begrijp u: dat voldoet u niet. Ik zal u het goede ook nog leeren, want het onderwijs is niets zonder de opvoeding. Ziehier de geboden ... Gij kent nu het schoone. De menschen bewonderen het reeds 2000 jaar. Het is het klassieke schoone. Uw vader is er mee tevreden geweest. Bewonder het ook, anders krijgt gij een slecht teeken. In dat boekje zult gij de waarheid vinden. De ouders die meer ondervinding hadden dan gij, hebben haar aangetoond. Gij kent ook het goede. Het staat in gulden letteren geschreven in het hart der menschen, maar voor grootere zekerheid hebben wij het in de wetboeken geschreven, die gij nu maar van buiten behoeft te leeren. Gij ziet dat het zeer gemakkelijk is, gij hoeft u met niets bezig te houden."

Karakteristiek, niet waar? Raadpleeg uw ondervinding en gij zult toestemmen dat het zoo op school toegaat. Dit tafreeltje is uit het leven genomen. Hoeveel slechte aanteekeningen zijn gegeven aan de leerlingen, die de onderwijzers verdiend hebben! De Duitsche methode is samengevat in deze woorden: „de jongens moeten gehoorzaam zijn en onderworpen. De schoolmeester moet hun dit leeren", is een beetje nationaal, want overal waar een school is, vindt men een schoolmeester, de vertegenwoordiger van het gezag.

Onze regeerders begrijpen zeer goed dat werkelijk opvoedend en dus vrij onderwijs, onder het volk gebracht, de dood is voor elke regeering, want alleen ten gevolge van de domheid der volkeren kunnen de regeerders hun spel spelen ten koste van de volkeren, die den eenen dag roepen: Hosanna! en den anderen: Kruist hem! die zonder onderscheid twee redenaars toejuichen, van wie de een priecies het omgekeerde van den ander zegt.

Thiers zei eens: „er zijn slechts twee middelen om de rust en kalmte in ons land terug te brengen en gevaarlijke denkbeelden te vernietigen dat zijn: de oorlog buitenslands of wel de opheffing der volksschool." Die begreep dus welke middelen de bourgeois noodig hebben om de orde te bewaren: de proletariers verdierlijken of er kanonnenvleesch van maken. En dan zoudt ge meenen dat een regeering met allen ernst een rationeel en opvoedend onderwijs wil hebben? Geenszins. Neen, de scholen zijn voor haar een noodzakelijk kwaad waar men niet buiten kan, maar een onderwijs, dat het volk verstandig en wijs maakt, dat ligt verre buiten hun bedoeling. De scholen zijn ingericht om gedweeë burgers te fokken, die gehoorzaam zijn aan de regeering.

Het geheugen opstoppen met een massa dingen die nergens goed voor zijn dan om vergeten te worden; af te leeren om vrij en onafhankelijk te denken — zietdaar de taak van de school. Daarom maakte men van den onderwijzer een ambtenaar, een der raderen van den staatswagen, die moet werken aan de handhaving van den staat. Als de onderwijzer het denken niet belet, dan heeft hij reeds veel gedaan. Hoeveel leugens doen geen dienst als geestesvoedsel op school! *De heilige liefde voor het vaderland*, waarin men de vrijheid heeft honger te lijden, werkloos rond te loopen, het beste van alle vaderlanden, hoewel het geen levensonderhoud verschaft aan zijn eigen kinderen; *de roem van het leger*, dat een der rampen is van de moderne tijden, omdat het de landen ten gronde richt; *gehoorzaamheid* aan de wetten, door de rijken gemaakt om de armen te onderdrukken; *de eerbied voor het eigendom* bij de proletariers die niets hun eigen noemen, *voor het recht en de gerechtigheid* door hen die niets te verdedigen hebben, *voor de vrijheid* door hen, die zelven slaven, morgen zullen sterven als zij niet het geluk hebben werk te vinden; *tevredenheid* terwijl men hoogstens het noodige heeft om te leven, *berusting*, terwijl men slechts ontbeert. Zietdaar wat men noemt de maatschappelijke deugden die aangeleerd moeten worden en wier toepassing men wenscht in een anti-sociale maatschappij door hen, die de dupe zijn van deze wetten waaronder zij leven en waaraan zij zich moeten onderwerpen op straffe van gevangenis of verbanning.

Als kind moet men dat alles leeren opdat het op volwassen leeftijd als burger kan toepassen. In onze scholen in Nederland leeren de kinderen een klein liedje dat luidt: Wij leven vrij, Wij leven blij, op Neerlands dierbren grond. Drie leugens in drie regeltjes! En toch zegt men aan de kinderen: gij moogt niet liegen. Als het kind na de school de wereld ingaat, bemerkt hij weldra, dat de arbeider, wel verre van een vrij man te zijn, een slaaf is, die als hij niet van honger wil sterven, verplicht is zijn arbeidskracht te verkoopen voor een loon, waarvan men kan zeggen, dat het te veel is om van te sterven en te weinig om van te leven. Zietdaar de hooggeroemde vrijheid voor de massa, gebogen als zij gaat onder het juk der slavernij?

En blij? Welk deel hebben zij aan de aarde met al haar schoonheid en rijkdom? Niets, niets behoort hun dan eenige kruimpjes, die van hunne tafel vallen. Er is geen reden om blij te zijn, als men zijn heele leven hard moet werken en rondloopt in voortdurende armoede.

En dan die „dierbre grond" waarop de arbeider geboren is en waar hij moet lijden, wat geeft die hem? Van dien heelen grond behoort hem niets, niet eens zooveel om zich te laten begraven. Waarom zoo'n vaderland te beminnen, dat niets anders geeft dan armoede, slavernij en zorg?

Zoo wordt de school voor de kinderen een school van leugen en huichelarij. En men rekent op de school als een der mid-

deelen tot verbetering van het toekomstig geslacht! Neen, het is waar wat het manifest der Libertaire school zegt, dat de school in de tegenwoordige maatschappij „de voorkamer is van de kazerne waar de laatste dressuur zal plaats hebben voor de verslaving des volks."

Men beroemt er zich op de plak te hebben afgeschaft in de opvoeding en op school. Maar ik vraag u: hebt gij uit uw opvoedingsmethoden ook verwijderd de dwang, het geweld en de smart? Zijn al uw straffen niet een andere vorm van de plak? Waarom heeft men niet geluisterd naar den raad van Fourier en Robert Owen, die op het gebied der opvoeding breede en gezonde denkbeelden hebben verspreid, die bij toepassing een geslacht hadden gegeven dat heel wat hooger stond dan het onze? Volgens Fourier moet de opvoeding zijn

algemeen en niet op zich zelf,
overeenkomstig den aanleg en niet naar willekeur,
naar één punt uitloopend en niet uit elkaar loopend,
aktief en niet passief,
samengesteld en niet eenvoudig,
geheel en niet gedeeltelijk,
ontwikkelend en niet met dwang.

Op die wijze wordt de opvoeding aantrekkelijk en een geheel.

Opvoeders der jeugd, slaat toch het boek van Fourier op en gij zult het kind bestudeeren zooals het is; gij zult zijn natuur, zijn aanleg nagaan, om te ontwikkelen wat er in gewikkeld is. „In het ei is een kiem; het is de natuur van die kiem om uit te komen, maar dit zal niet plaats vinden tenzij het ei gezet is in een passende temperatuur. In het kind liggen vele kiemen van industrieele eigenschappen, velerlei aanleg, maar deze aanleg komt niet tot ontwikkeling, als hij niet omgeven is door omstandigheden, die gunstig zijn ter ontluiking."

De kennis der menschelijke natuur is nog zeer onvolledig en toch zij is het die ons leiden moet, willen wij goede resultaten krijgen. De menschelijke natuur is samengesteld uit dierlijke neigingen, verstandelijke eigenschappen en zedelijke hoedanigheden. Deze drieërlei soort dingen verschilt overeenkomstig elk persoon en dit is de oorzaak van de verscheidenheid der individuen. Onze zorg op 't stuk van opvoeding moet zijn om de invloeden te verwijderen die de ontwikkeling van elk individu kunnen schaden, opdat deze worden kan wat zij in kiem bevat. Deze natuur, het resultaat van erfelijkheid en temperament, ontkiemt, maar zoodra de mensch leeft in een zeker milieu, ondergaat hij den invloed der uitwendige omstandigheden. De moeilijkheid bestaat daarin om voor elkeen een voor hem passend milieu te vinden. En de mensch zal zich alleen dáár al zijn kracht, het wezen van zijn bestaan, in al de volheid van zijn onafhankelijkheid ontwikkelen, waar hij in den besten zin des woords een individualiteit, een persoonlijkheid is.

Er bestaat geen moeilijker werk in de wereld dan de opvoeding van kinderen, want elkeen loopt, zelfs met de beste bedoeling,

het gevaar om het kind te vormen en te fatsoeneeren naar zijn eigen model. En toch men moet werken niet van buiten naar binnen, maar integendeel van binnen naar buiten. Daarom zal aanschouwelijk onderwijs ook het beste zijn. Als gij den kinderen het groote voordeel, de zegen van den arbeid voorpreekt en gij werkt zelf niet, dan zult gij u niet kunnen verwonderen dat de kinderen u niet gelooven en geen eerbied voor den arbeid krijgen. Maar als zij zien dat gij zelf werkt, dan zullen zij uw voorbeeld volgen, want het preeken door zijn voorbeeld is verreweg het beste.

Elke vader die kinderen verwekt en opvoedt, heeft volgens Rousseau drie plichten te vervullen: 1°. hij is verschuldigd aan zijn soort *menschen*; 2°. hij is verschuldigd aan de maatschappij *sociabele menschen* en 3°. hij is verschuldigd aan den staat *burgers*. Elk mensch die deze driedubbele schuld kan voldoen en het niet doet, die is schuldig en te schuldiger als hij haar maar half voldoet. Hij die de vaderplichten niet kan vervullen, heeft niet het recht vader te worden. Met geld kan men alles koopen, zelfs een plaatsvervanger voor den vader, maar men vergete niet dat men aan zijn kinderen een huurling geeft, een knecht en het treurige resultaat van zulk een opvoeding is, dat men ook knechten vormt.

De wensch van elk libertair socialist is om zijn kinderen te zien opgroeien tot wezens met een eigen wil, vol initiatief, menschen van karakter, vol haat tegen elk uitwendig gezag en zichzelf tot gezag zijnde en trachtende hun geheele leven in te richten naar de beginselen der rede. En dat is niet mogelijk tenzij het kind van zijn prilste jeugd afaan vrij worde gelaten. Het gevoel der menschelijke waardigheid moet aangekweekt worden en dat kan alleen door de kennis van zichzelf en van het milieu waarin men leeft. Laat ons den mensch niet afscheiden van de natuur, want hij is zelf een stuk natuur en behoort tot haar.

De Libertaire school is een poging in die richting. Men moet haar daarom zooveel mogelijk aanmoedigen en wat mij betreft, het is mij een genoegen iets te kunnen bijdragen tot het welslagen uwer poging, om een rationeel, volledig, gemengd en libertair onderwijs te krijgen.

Laat ons als overal en elders de voorhoede zijn bij het werk der opvoeding. Laat de liefde tot de vrijheid onze gids zijn in de groote taak waarvoor wij willen leven, strijden, lijden en zelfs sterven, want zonder vrijheid is de wereld zonder zon, zonder frissche lucht, zonder warmte, zonder licht. Het leven is zonder vrijheid geen leven, het is de dood en wij die werken voor de toekomst, laat ons het ideaal aankweeken, om een wereld te vormen waarin de mensch zal kunnen leven in een vrije maatschappij.

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 00045 9598